

Bényei Miklós bibliográfiája

Autobiográfiáról van szó, mégpedig egy méltán neves tudós, többek között bibliográfus autobiográfiájáról. Nagyon fontosnak tartjuk a Tájékoztató (5. p.) című rövid bevezetést, amelyben a szerző vallomásosan elmondja, hogy mit jelent és jelentett számára a könyv, a könyvtár, tágabb értelmezésben a tudomány és természetesen a bibliográfia. „Hatvanéves lettem. Ilyenkor az ember számvetést készít, mit végzett eddig, mire futotta erejéből, lehetőségeiből, mit engedtek meg a körülmények. Miután már középiskolás koromban azt terveztem, hogy könyvtáros-bibliográfus és tudományos kutató leszek, és a jó sorsom megengedte e vágy beteljesülését, az látszott célszerűnek, ha – némileg stílszerűen – összeállítom nyomtatásban megjelent közleményeim jegyzékét.”

A könyv címével kapcsolatos kérdéssel kezdenénk a nagyszerű autobiográfia ismertetését. Áttekintve a munkát, kérdésessé válhat, hogy a címében miért élt olyan megszorítással, hogy „szakirodalmi és publicisztikai” munkásságát adatulja. Van másmilyen is? A szakirodalmi munkákat nem tartja publicisztikának? Egyáltalán hogyan értelmezi a „publicisztikai” jelzőt? A publicisztika kifejezés a közvéleményben szorosan tapad az újságíráshoz, a cikk- vagy tárcáíráshoz. Bényei Miklós minden bizonnyal nem egészen így értelmezte, nem is értelmezhetette így ezt a kifejezést, hiszen akkor elhagyhatta volna jó néhány nagyon is fontos könyvének az adatolását. Bár, ki tudja? Bényei Miklós munkamódszere adhat magyarázatot erre a kérdésre. Ő ugyanis minden tárgykörét, minden „bemutatott” alakját először nagyon is körüljárta, illetve körüljárja, és a „körüljárásai” (legtöbbször levéltári, vagy éppen bibliográfiai kutatásai) során talált valami érdekes, ám korábban nem nagyon vagy egyáltalán nem emlegetett szempontot, adatot, véleményváltozást, netán tévedést, azonnal egy-egy tárcaszerű (újság-) cikkben közreadta. Valóban sok újságcikket írt; kapcsolódva a témához a nyomdák, a kiadók, az újságírás történetével is

sokat foglalkozott. Sőt, egyes „hőseinél” külön hangsúlyt fektetett arra, hogy felderítse, meghatározza a kérdéses személyiség viszonyát az újságíráshoz, általában a sajtóhoz, a könyvkiadáshoz, a könyvtárakhoz (egyik első, a Könyvtáros 1966. évfolyamának 4. számában megjelent cikke – „*Legyen minden helységben olvasóintézet*”. Táncsics Mihály könyvtárügyi programja – is ilyen tárgyú).

A Tájékoztatót követően találjuk Bényei Miklós igen rövidre fogott, de élete és munkássága minden lényeges mozzanatára – így könyvtartudományi-bibliográfiai munkásságára is – felvilágosítással szolgáló *Önéletrajzát*. Ebből megismerhetjük azokat a témaköröket és azokat a személyiségeket, akik, illetve amik foglalkoztatták. Illetőleg feltárja azokat az összefüggéseket, amelyek az egyes témakörök között vagy a bemutatott személyiség és valamelyik témakör között fennállnak, és amelyek tudományos kutatásaiban és feldolgozásaiban mindvégig megtalálhatók.

Bényei Miklós 1943. január 5-én született a taktaközi, Tokajhoz közel eső, 1951 előtt évszázadokon át Szabolcs megyéhez tartozott (ma Borsod-Abaúj-Zemplén megyei község) *Tiszaladányban*. Nem egy tőle származó írásból tudjuk, de egyébként is bőséges irodalom szól arról, hogy Tiszaladány nem akármilyen község, hogy lakosai sohasem voltak olyan földhöz kötött jobbagyok, mint amilyenek általában voltak a jobbagyközösségek. Bényei Miklós szülei sem egyszerű szegényparasztok, hanem, ahogy ő fogalmazta meg: „*többet akaró kisparasztok*” voltak. A faluban korán gyökeret vert a falukutatók-népi írók nyomán egyfajta olyan paraszti öntudat, amely nem idegenkedett sem a gazdasági, sem a társadalmi, sem pedig a kulturális változásoktól, általában az újjátásoktól. Nem ismeretlen, hogy mily bensőséges kapcsolat alakult ki a falu és a *Kert-Magyarország* apostolaként ismert *Somogyi Imre* között. Illetőleg, részben Somogyi Imre közvetítésével, több kimagasló személyiség (Móricz Zsigmond, Darvas József, Féja Géza, Szabó Pál, Veres Péter, Németh László stb.) és Tiszaladány között. A faluban „írastudó parasztság” élt, és ennek köréből emelkedett ki a magyar naiv festők egyik legnagyobbika: *Győri Elek*. Maga a Bényei-család is „rendelkezik” író elő-

dökkel, akiknek a munkáit részben helytörténeti, részben néprajzi értékük miatt sorra kezdik kiadni a hálás, falujukra szerető utódok [Takács Gáborné Cserés Julianna emlékirata (Tiszaladány, 1979.) Múzeumi Kurír, 40. 1982. 3–36. p. stb.]. Ennek az igényes, felfelé törő paraszti nyitottságnak az eredetét mind ő, mind kilenc évvel idősebb bátyja, *József*, a debreceni kultúrélet oly sokoldalú (újságíró-szerkesztő, színigazgató, irodalomtörténész, költő stb.) vezető egyénisége, Tiszaladány „kálvinizmusából” eredezteti. A családban ezt a felfelé törekvést nemcsak az jellemezte, hogy irodalmi érdeklődésűek, hogy olvasó, sőt író emberek voltak, hanem az is, hogy gyermekeiket taníttatták. Mind József, mind Miklós a helyi elemi iskolán túl a tokaji polgárit, illetve a tokaji gimnáziumot elvégezve egyetemre került. József Nyíregyházán át Debrecenbe, Miklós pedig egyenesen Budapestre, az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol 1966-ban történelem-könyvtár szakos oklevelet szerzett. Itt feltétlenül ki kell térni még ebben az ismertetésben is arra, hogy kiváló, a benne régóta munkálkodó érdeklődést felismerő és kielégítő tanárai voltak *Szabad György*, *R. Várkonyi Ágnes*, *Kovács Máté*, *Fülöp Géza* személyében, hogy csak a legnagyobb hatást kiváltókat említsük. Kissé előre menve az eseményekben itt említjük meg, hogy Bényei Miklós az ELTE-n 1969-ben doktorált. Érdemes disszertációja címét felidézni: *Eötvös József olvasmányai*. 1989-ben a történettudományok kandidátusa lett. Kandidátusi értekezésének címe is figyelemre méltó: *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*. Kandidatúráját 1999-ben PhD doktorátusra átminősítették.

A könyvtár szakon Kovács Máté és Fülöp Géza nem kevés debreceni kötődése mellett József bátyja erőteljesen kiteljesedőben lévő debreceni működése Debrecenbe hozta, ahol aztán, bárhová állította is sorsa, mindig a könyvtárak (elsősorban a neki régen is és most is munkát adó megyei könyvtár, aztán az egyetemi könyvtár, nem is beszélve a Kollégiumi Nagykönyvtárról) erős ölelésében, kötelékében maradt. Itt fejlődött a Tiszaladányból-Tokajból hozott helytörténeti érdeklődése elvileg és módszertanilag megalapozott komplex helytörténet-tudománnyá és vele párhuzamosan könyvtártudománnyá. Hamarosan a debreceni, illetve a Hajdú-Bihar megyei helytörténeti munkálatok központjába került úgy is, mint aktív helytörténész és úgy is, mint az aktuális helytörténeti munka (rendszer és gyakorlat) kritikusa. De azáltal is, hogy Debrecen és Hajdú-Bihar megye széleskörűen értelmezett helytörté-

neti bibliográfiáját rendre jelentette meg a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyveiben és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár különböző bibliográfiái összesítéseiben, mint például a rendszeresen kiadott *Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye* című kurrens könyvbibliográfiai sorozata egyes köteteiben. Szemléletében, célkitűzéseiben minden munkának, így a helytörténeti kutató- és feldolgozó munkának is tudományos igényekkel, célkitűzésekkel, módszerekkel (eredeti kutatások, feltárások stb.) kell készülnie. Ezt követelte meg sajátmagától is, és ezt kereste, értékelte könyvismertetéseiben, bírázataiban is. Könyvtári munkája mellett tovább is képezte magát. A (könyvtár-) tudománytól sohasem szakadt el, részt vett mind a Tanítóképző Intézet, mind a Nyíregyházi Főiskola, a Debreceni Egyetem könyvtártudományi munkálataiban, előadásokkal, tanácsokkal, módszertani kutatásokkal, szaktudományi közlemények írásával és közrebocsátásával. Mindeközben a könyvtártudomány-bibliográfia, az informatika országosan elismert tudósa, és könyvtárosi munkája mellett hivatalosan is egyetemi oktatója lett.

Munkáinak zöme Debrecenben jelent meg. Hírlapi cikkei-cikksorozatai leginkább a Hajdú-bihari Naplóban, jelentősebb-terjedelmesebb tanulmányai a Debreceni Szemlében, a Déri Múzeum és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyveiben, a Debreceni Egyetem különböző intézeteinek gyűjteményes kiadványaiban, a Múzeumi Kurírban; könyvei pedig debreceni kiadók (Csokonai, Ethnica stb.) gondozásában jelentek meg. De minden témakörének legalább egy-egy összegező vagy éppen problémafelvető-tisztázó tanulmánya az országos szakfolyóiratokban látott napvilágot (Irodalomtörténeti Közlemények; Könyv, könyvtár, könyvtáros; Könyvtári Figyelő stb.)

Bényei Miklóst szerénység, rendkívüli szorgalom, lankadatlan munkabírás, lelkiismeretes pontosság, egzaktságra való következetes törekvés és egyre szélesedő, mindinkább árnyaltabbá váló érdeklődés jellemzi. Méltán érte több elismerés és kapta meg a könyvtáros társadalomtól mindazt a bizalmat, amely ennek, a magyar művelődésben óriási és állandóan fokozódó jelentőségű munkának, illetőleg különböző szervezeteinek országos tisztségeibe emelte.

Ezek után meghatározhatjuk azokat a témaköröket, amelyek Bényei Miklóst a kezdetektől fogva foglalkoztatták, amelyekkel következetesen foglalkozott.

Az első témakör a *szülőföld*, jelesül Tiszaladány és környéke (például Tokaj stb.) története, társa-

dalma, művelődési viszonyai, illetve családjá és korai neveltetése, iskolázása volt.

A második nagy témaköre a *reformkor* volt jeles személyiségeivel, főleg Eötvös Józseffel (*Eötvös József könyvei és eszméi*. Debrecen, 1996. 215 p.), Széchenyi Istvánnal (*Széchenyi István és Debrecen. Tények és dokumentumok*. Debrecen, 1997. 264 p.) és Kossuth Lajossal (*Kossuth Lajos és Debrecen*. Debrecen, 2003. 361 p.). Az eszmetörténeti kutatásokon és feldolgozásokon kívül a reformkor oktatásügye, könyvkiadása, sajtója, a könyvtár korabeli jelentősége, a reformkor iskolatörténete és irodalomtörténete foglalkoztatja (*Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Debrecen, 1994. 164 p.; *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*. Debrecen, 1994. 423 p.).

Az eléggé szerteágazó harmadik témaköre leginkább *könyvtártudomány* néven foglalható össze. Magában foglalja a nyomdatörténetet, az újságírás, a sajtó történetét, a könyvtárak históriáját és szerepét a mindenkori oktató-nevelő munkában, a nagy személyiségek életében, a könyvtári szaktevékenység (könyvek beszerzése, kötése, elhelyezése, katalogizálása, az anyag ajánlása, ismertetése, az olvasás megszervezése, a kölcsönzés szabályai stb.) elemző ismertetését. Ezen túlmenően a *könyvtártudomány elvi- és módszertani kérdéseit* is tartalmazza, hangsúlyozva a könyvtártudomány interdiszciplinaritását, felvázolva a könyvtártudomány viszonyát más tudományágakhoz és betagolódását az *informatika* mindent összefogó rendszerébe.

A negyedik nagy, de voltaképpen nem önálló témaköre a *komplex helytörténeti feltárás és feldolgozás*. Ezen a témakörön belül is kialakultak Bényei Miklós kedvenc tárgykörei, mint például földrajzilag a szülőföld, Debrecen és környéke, Hajdú-Bihar megye stb., azután történelmileg-társadalmilag a reformkor és jeles személyiségei, az oktatás-, tanítás-, neveléstörténet, a könyvkultúra általános és helyi kérdései stb. A helytörténeti kutatás-feldolgozás határait messze meghaladó történeti-művelődéstörténeti figyelemmel és igényekkel fordult a *munkásmozgalom* és ezen belül a *munkásművelődés kérdései* felé. Idevonatkozó elvi-módszertani és történeti, valamint szerkesztői munkássága rendkívül gazdag.

Maga a bibliográfia négy részből áll, folyamatos tételszámozással. Az egyes tételeket évenkénti egymásutánban sorolja föl. Főbb munkáinál jelzi a róla szóló ismertetéseket is. Néhol, ahol szükségesnek látja, tételei annotáltak. A *Témák* című tételrész 874

tételt tartalmaz. A valóságban azonban lényegesen többet, mert például a cikkgyűjteményes kötetekben szereplő húsz-ötven valamikor, valahol megjelentetett cikket egy számon, a gyűjteményes kötet száman szerepelteti [mint például a *Debreceni történelmi miniatűrök* (Debrecen, 2000. 140 p.) című munkájában, amelyben harmincöt cikket, könyvismertést szerkesztett egybe].

A következő tételrész címe *Előadások*, jelezve, hogy Bényei Miklós ezeket általában, de az itt jelzett előadásait mindenestre éppen olyan tudományos vagy közművelődési cikknek, kistanulmánynak veszi, mint a nyomtatásban megjelent cikkeit, kistanulmányait. A fejezet 875–1043. tételszámon 168 előadását regisztrálta. *Lektorálási munkák* címen (1044–1083. tételszámon) 39 lektorált munkát szerepeltetett. Utolsó tételcsoportja *Szerkesztett folyóiratok* címen (1084–1087. tételszámon) négy folyóirat adatait sorolta föl.

Bényei Miklós teljes tudatában van annak, hogy mutatók nélkül semmiféle bibliográfia se ér semmit, és azt is nagyon jól tudja, hogy a sokféle, a differenciált mutató, illetőleg mutatórendszer az igazán hasznos. Ennek ellenére csak egy mutatót (*Mutató*, 106–116. p.) készített autobibliográfiájához. Bár ez a mutatórendszer tartalmazza a személyi, a testületi, a helynévi utalásokon túl a „tárgyszavak”-at, azaz a tárgyi-tartalmi utalásokat is, az 1087 tételhez képest szerénynek-rövidnek, jobban mondva kevésnek látszik. Szerintünk a tárgyi-tartalmi utalásokat jobban kellett volna tagolni, mert így, egyetlen tárgyszóba vagy tárgyszó-csoportba tömörítetten a valós tájékoztatást nehezen tudják ellátni.

Felsorolásunkból is láthatjuk, hogy Bényei Miklós látszólagos egysíkúsága mellett milyen sokoldalú tudós kutató és feldolgozó, és nem különben szerkesztő-szervező munkát végző művelődéstörténész. Legyünk itt egy kicsit elfogultak: könyvtáros, könyvtáros-bibliográfus!

Bényei Miklós hatvanéves, a pályája delén áll, rendkívül eredményes munkássága sok mindenben folytatást igényel. Tevékenysége korántsem lezárt, s bízunk benne, hogy a jövőben is számos fontos, hiányt pótló munkával segíti elő a klasszikus értelemben vett komplex helytörténeti tudományosság és a könyvtártudomány előrehaladását.

Dankó Imre

Bényei Miklós szakirodalmi és publicisztikai munkássága 1964–2002 : Személyi bibliográfia / [összeállította: Bényei Miklós]. – Debrecen : 2003. – 117 p.